

Šiauliai

Šiaulių miesto herbas

tai palieka kaip ženklas. Ir Užventyje tų sukurtų ženklų mes ieškome ir čia juos atpažįstame: baltas rožes, tekantį, krintantį Ventos vandenį, liepų alėją, medžių šlamėjimą. Pažįstame juos kaip esančius, bet atpažįstame juos tik todėl, kad esame juos atpažinę knygoje.

Šiuo metu tai vienas didžiausių miestų Lietuvoje: pagal užimamą teritoriją (70 tūkst. kv. km) – trečias, o pagal gyventojų skaičių (apie 147 tūkst.) – ketvirtas. Nuo 1995 m. Šiauliai – apskrities, kuriai

priklauso Šiaulių miestas, Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio ir Šiaulių rajonų savivaldybių teritorijos, centras. Dabartinėje miesto teritorijoje žmonės gyveno dar pirmame mūsų eros tūkstantmetyje. Kryžiuočių ir kalavijuočių kronikose Šiauliai XIII-ame amžiuje vadinami Saulė, Sailia, Saulen. Miesto įkūrimo data simboliškai laikomi 1236 metai, kai ties Šiauliais įvyko Saulės mūšis. XIII-XIV amžiais Šiauliai buvo Šiaulių žemės centras, nuo 1775 metų – apskrities centras. Garsios 1831 metų kovo-liepos mėnesiais prie Šiaulių vykusios sukilėlių kautynės su Rusijos kariuomene. 1839 m. pro Šiaulius nutiestas Peterburgo-Karaliaučiaus plentas, 1871 m. – Liepojos-Romnų geležinkelis. Pramonė Šiauliuose labiausiai ėmė vystytis XIX a. antroje pusėje. 1875 m. mieste įsteigta pirmoji spaustuvė, 1897 m. atsirado elektra. 1890 metais Šiauliai gamino apie 10 proc. visos Lietuvos pramonės produkcijos. XIX a. šis miestas tapo Šiaurės Lietuvos pagrindiniu visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo centru. 1824 m. prie evangelikų liuteronų bažnyčios įsteigta mokykla, 1831 m. – bajorų mokykla, o 1851 m. vietoje jos – berniukų gimnazija, 1898 m. – duris atvėrė mergaičių gimnazija, 1853 m. – žydų apskrities mokykla. Tais pačiais metais atidaryta ligoninė, 1861 m. – biblioteka, 1896 m. – liaudies namai, apie 1910-uosius – kino teatras.

1996 m. išleistame „Šiaulių metraštyje 1994-

Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia Šiauliuose

„Aušros“ muziejus

1995” (parengė Jonas Sireika) rašoma, kad „pastaraisiais metais Šiauliai, ypač centrinė miesto dalis, sparčiai keičiasi. Šiauliai modernėja, įgauna Vakarų miestams būdingų bruožų: spalvinga reklama, daugybė parduotuvių ir mažų kavinių, kurios įkurtos pirmuose gyvenamųjų namų aukštuose. Standartiniai, nuobodūs sovietiniais metais statyti namai tapo gyvesni, spalvingesni. Daug ką čia lemia privati iniciatyva ir kūrybingumas.”

Į Šiaulius po tėvo mirties 1898 m. antroje pusėje kartu su šeima iš Užvenčio atvyko gyventi ir dirbti Marija Pečkauskaitė. Čia ji dar buvo ir 1899 m. pirmoje pusėje. Ką konkrečiai veikė, kur dirbo, nežinoma. Iš Marijos rašytos autobiografijos Vaižgantui paaiškėja tik tai, kad ji 1899 metais Šiauliuose gyveno pas motiną, kuri laikė kambarius moksleiviams. Šiame mieste rašytoja lankėsi ir vėliau, jau dirbdama namų mokytoja ir vėlesniu savo gyvenimo laikotarpiu. Matyt, apsistodavo taip pat pas motiną arba pas savo tėvo brolio vaikus. Yra išlikęs 1900 m. gegužės 27 d. Šiauliuose rašytas Marijos laiškas Povilui Višinskiui, tačiau jame nieko neužsimenama, kaip ir kur gyvena jos šeima. Pranešama tik tai, kad jos pačios esančios sveikos, kad turi rūpestį su Juozuku (Stasikės broliu) ir kt. Iš V. Kalniečio, kuris tuo laikotarpiu susitikdavo su Marija, sužinome, kad būtent tuo metu Marija rašė „Bičių knygelę“ (išleista 1900 m.). Literatūriniam darbui, lietuvybei tais metais ji dėmesio skyrė nedaug. Spėjama, kad Šiauliuose Marija uždarbiavo privačiai mokydama vaikus. Tuo pat metu ieškojo sau tinkamesnės namų mokytojos vietos kokiame Žemaitijos dvare. 1899 m. pabaigoje ar 1900 m. pradžioje tokia vieta atsirado Mūruose (netoli Kuršėnų).

Šiauliuose M. Pečkauskaitės vardas iki šiol gyvas. Tuo čia daugelį metų rūpinosi „Aušros“ muziejus, dabar – Literatūros (Jovaro) muziejus, Šiaulių dramos teatras, pastatęs ne vieną spektaklį rašytojos gyvenimo ir kūrybos temomis. Šioje srityje daug dirba rašytojos kūrybos gerbėja ir tyrinėtoja Dalia Striogaitė, Šiaulių pedagoginio universiteto darbuotoja. Čia lietuvių kalbos ir literatūros specialybės studentai yra parašę ne vieną diplominį darbą, kuriame analizuojama Šatrijos Raganos kūryba. 1992 m. tokius darbus apgynė Vitalija Juškevičiūtė ir Ingrida Simniškienė, 1996 m. – Salvija Žvikaitė. Salvijos darbo tema – „Kai kurie Šatrijos Raganos prozos ypatumai“ (vadovė doc. D. Striogaitė). Jo pagrindu parengtą straipsnį „Aukso

Ilgesingoji siela

Dalia STRIOGAITĖ

ir sidabro vaizdiniai Šatrijos Raganos kūryboje" yra išspausdinęs žurnalas „Gimtasis žodis“ (1997 m. Nr. 3. P. 17-18).

Spaudai parengė Gintautas Čižiūnas

„Kaip mėgstu tuos senus senus, dar, rodos, Euripido ištartus žodžius:

Kas žino, ar mūsų gyvenimas nėra mirimas,
Mirimas gi ar ne gyvenimas?

Tikrai, tikrai taip yra. Aš tai jaučiu visomis savo sielos galiomis...“

Šatrijos Ragana. Sename dvare

Tai savitas Marijos Pečkauskaitės balsas ir jo nesupainiosi su nieku kitu. Skaidrus liūdesys, Amžinybės dvelksmas... Praskrido per lietuvių literatūrą tarytum B. Sruogos eilėraščio mėlynoji paukštė, įtvirtino taurų moteriškumą, romantinį ilgėjimąsi, poetišką žmogiškojo buvimo prasmę. Jos gyvenimas ir kūryba išspinduliavo daug šviesos, rodė kitišką, nei įprasta, gyvenimo būdą ir kryptį nuo žemiškumo į sudvasintą egzistenciją, idealią transcendentinę plotmę. Paliko paslaptį, kurią vėlesnės žmonių kartos vis bando ir bandys įminti.

Gal paprasčiau yra suvokti žemiškąjį rašytojos kontūrą. Bet ir tai toli gražu ne visiškai paprasta...

Šiaulių „Aušros“ muziejuje yra daug įdomios M. Pečkauskaitės atminimui priklausančios medžiagos (asmeninių daiktų, laiškų, fotografijų, dokumentų). Rengdama Literatūros muziejaus (Jovaro) ekspoziciją, turėjau progos patyrinėti visus tuos daiktus daiktelius. Muziejiniai eksponatai, jau praradę savo buitiškumą ir „daiktiškumą“, turi kitą matmenį – juose tarsi apsigyvenusi epochos ir buvusių žmonių dvasia. Kuo archyvinis daiktas senesnis, tuo jis labiau „kalbantis“, brangus. Suvirpa širdis, paėmus į rankas kokį senovišką, M. Pečkauskaitei priklausiusį daiktą; tarsi sušmėžuoja Rašytojos šešėlis, akimirka pasineri į ją supusią kasdienybę, į jos ypatingą žemiškąjį likimą. Kiekvienas iš tų daiktelių pats sau ver-

tybė – galėtų būti graži novelė (ar eilėraštis).

... Jos rankdarbiai: vąšeliu nerta kepuraitė, du vienodi sieniniai kilimėliai (aplikacijos būdu išsiuvinėta pastoralinė scenelė ir ją gaubiantis rožių ornamentas). Kokio subtilaus rankdarbių meno buvo iššmokyta dvaro panaitė: darbai labai kruopštūs, stilingi. Kiek valandų prasėdėjo lyriškoji svajotoja su siuvinium ar mezginiu rankose, mintyse gal apmesdama ir būsimą kūrinių siužetą. O štai autentiški jau tautiniai rūbai – juk dar jaunystėje ryžtingai pasuko į lietuviybę ir visada buvo Lietuvos dukra (tautiniai rūbai tie patys, kuriais pasipuošusi įsiamžino fotografijose). Šiaudinė skrybėlaitė (deja, aplaužyta, šaukiasi restauratoriaus rankų) ir iš šiaudelių išmoningai nupinta dėžutė moteriškoms smuulkmenoms susidėti. O daili, juvelyriška pasidabruotų rašymo reikmenų dėželė – tai dovana rašytojai jos 50-mečio proga...

Įdomiausia muziejaus medžiaga kaip tik ir susijusi su M. Pečkauskaitės 50-ųjų gimimo metinių sukaktimi ir paskutiniaisiais jos gyvenimo metais. Sunkus, liga ir kentėjimu paženklintas tas jos gyvenimo laikotarpis, kai, gal nujausdama išėjimą, pora metų prieš mirtį labai troško įsigyti Beethoveno V-ąją – Likimo – simfoniją. Karžygiška muzika, likimo smūgių dundėjimas, genialiojo kompozitoriaus ir visų kentėjusiųjų atjautimas skaidrino širdį, padėjo iškęsti fizinį skausmą... Tuo „beethoveniškuoju“ laikotarpiu užgriuvo nelaukta (ir netrokštama) žemiška šlovė – apdovanojimai, pagerbimas, sveikinimai ir t. t.

„Aušros“ muziejus turi M. Pečkauskaitei 1928 m. įteiktą Kauno universiteto filosofijos mokslų garbės daktarės diplomą ir 1929 m. Prezidento aktą dėl apdovanojimo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu bei daug sveikinimo laiškų (J. Tumo-Vaižganto, vysk. M. Reinio, buvusių mokinių, Židikų žydų bendruomenės ir kt.) ir įspūdingą šūsnį telegramų, atsiųstų į Židikus. Atrodo, visus šiuos ir kitus eksponatus (tarp jų – įvairios fotografijos, apsakymo „Apie smertį Norvilo“ rankraštis, F. W. Fersterio atsiųstas vokiečių kalba išspausdintas jo rašinys apie gimtinę) „Aušros“ muziejui po rašytojos mirties bus perdavęs jos pusbrolis Boleslovas Pečkauskas – teisininkas, Šiaulių apygardos teismo prokuroras. Paragintas muziejaus įsteigėjo ir kraštotylinės veiklos entuziasto Pelikso Bugailišio (taip pat teisininko), jis talkino „Aušrai“, o 1940 m. birželį sovietinės valdžios atstatydas iš tarybos, kurį laiką net dirbo muziejuje. 1941 m. jis buvo išvežtas į Sibirą, kur ir mirė.

Šiaulių muziejuje saugoma ir penkiolika M. Pečkauskaitės atvirlaiškių, rašytų Boleslovui 1924-1929 m. Keturiolika iš jų yra publikuota J. Žėkaitės parengtoje knygoje „Šatrijos Ragana. Laiškai“. Muziejuje yra ir platesnei visuomenei visai nežinomas Marijos laiškas puseserei Adolfinai (Adziai, Adzioželei), Boleslovo seseriai, gyvenusiai Žebenkavoje (spaus-

(Nukelta į 26 psl.)

Dalia Striogaitė

25.11.1926.

Mieliausioji mano Adziožele!

Tavo atmintis labai mane pradžiugino. Dėku už sveikintimus, už apdovėjimą. Tai džiugu, kad kasdienini rūpesčiai, darbai taip ištrankė žmogų iš savo rėbų, kad nėra nei laisvo nei noro būti plunksnos ir raukšlės. Mėgtai, kad neužmirėčiau mane, kad ir kaip rėbų, beabipildama. Bet niu dėlto skauda kurtai širdis išdus meilus regaunant nei šokolio. Aš tau štai magstau apie Tave, visą šiuoju metu ir visada visokiu mano širdyje. Tikra nelaimė, kad taip toli gyvenam, kad mūsų gelėtelis mus visų laikas su jėgų marių rodos nuo visos kitos. Bet Adziožele, šis žiemų atėjimas širdį sušildys.

Marijos Pečkauskaitės laiško faksimilė

dis, paėmus į rankas kokį senovišką, M. Pečkauskaitei priklausiusį daiktą; tarsi sušmėžuoja Rašytojos šešėlis, akimirka pasineri į ją supusią kasdienybę, į jos ypatingą žemiškąjį likimą. Kiekvienas iš tų daiktelių pats sau ver-